

חורש

המלאכה במשכן

חרשו את האדמה לצורך זריעת הסממנים, שמהם הפיקו צבע לצביעת היריעות (שבת עג.).

הגדרת המלאכה

פעולה שמכשירה את הקרקע לקראת הזריעה (רמב"ם הלכות שבת פ"ח הלכה א, משני"ב בהקדמה לסי' של"ז).

המלאכה בעצמה

עשיית חורים או חריצים באדמה – שעל ידי כך ניתן לזרוע בה זרעים / פעולות שמיישרות את הקרקע, שנח יותר לזרוע בקרקע ישרה, כגון לסלק תל מעל פני הקרקע / סילוק אבנים או עשבים וכדו' שמפריעים לזריעה / זיבול הקרקע – שעל ידי כך הקרקע מתרככת ונוחה יותר לזריעה.

דוגמאות לאיסור ולהיתר

גרירת חפצים על גבי קרקע: מותר לגרור חפץ על גבי הקרקע אע"פ שיתכן שהוא יעשה חריץ משום שאינו מתכוין וגם אינו בטוח שיעשה חריץ, אבל אם בוודאי יעשה חריץ, אסור (שו"ע סי' של"ז ס"א). אבל מותר ללכת עם עגלה ע"ג החול משום שאינו עושה חריץ אלא רק כובש את האדמה שתחת הגלגלים ובוזה לא מתקן את הקרקע זריעה ולכן אין בוזה מלאכת 'חורש' (שש"כ פכ"ח, מ"ח. אורחות שבת פי"ח הערה ס"ח).

חפירת בורות בארגז חול: יש לחנך את הילדים שלא לשחק בארגז חול בשבת, שלא יבואו לחפור בורות וכדו', אך אם מדובר בחול דק שא"א לחפור בו מותר (משני"ב סי' שח ס"ק קמ"ג).

גזירות חכמים

חכמים אסרו לעשות פעולות מסויימות בשבת שעלולות לגרור את האדם למלאכת חרישה.

אסור לטאטא את החצר שאינה מרוצפת, כיון שיש לחשוש שתוך כדי שמטאטא יבוא להשוות גומות, כלומר ליישר את האדמה (שו"ע סי' של"ז ס"ב, ושעה"צ אות ג), אבל את הבית מותר לטאטא כיון שכל הבתים שלנו מרוצפים, כלומר האדמה שבקרקע אינה גלויה אלא מכוסה על ידי בטון או מרצפות וכו', ועל כן אין לחשוש שישווה גומות (באור הלכה סי' של"ז ס"ב ד"ה יוש מחמירין).

אסור לשטוף את רצפת הבית במים, כיון שאם נתיר לשטוף את הבית יבוא לשטוף גם בחצר שאינה מרוצפת ויבוא להשוות גומות (שו"ע סי' של"ז ס"ג, משני"ב סק"ז). ובמקום צורך גדול כגון שיש הרבה לכלוך ומפריע מאוד, אפשר להקל לשטוף את הבית (שש"כ פכ"ג הערה כא).

מלאכת זורע

המלאכה במשכן

היו זורעים צמחים שמהם היו מפיקים צבע לשימושים שונים במשכן (שבת עג.).

הגדרת המלאכה

פעולה הגורמת צמיחה באדמה ובקרקע, אפילו שהצמיחה עצמה תתחיל רק אחר השבת (רש"י שם).

המלאכה בעצמה

הכנסת זרע באדמה / השקיית האדמה / זיבול האדמה / זמירה – תלישת ענפים או עשבים שמפריעים לגדילה / טלטול עציץ עם אדמה.

מתי מותר

כאשר עושה פעולות במקום שאינו יכולה להצמיח (שו"ע סימן של"ו סעיף ד).

דוגמאות לאיסור

השלכת גרעיני פירות או ירקות על האדמה : אין להשליך גרעיני פירות או ירקות על האדמה במקום שיורד גשם, כיון שהם עלולים להשתרש בקרקע (שו"ע סי' של"ו ס"ד).

נטילת ידיים בחצר : אסור ליטול ידיים על גבי האדמה, כיון שהמים מועילים לצמיחת האדמה (שו"ע סי' של"ו ס"ג).

גרעין אבוקדו במים : אסור להניח גרעין אבוקדו וכדו' במים, כיון שעלול להצמיח שורשים (כעין זה בשו"ע סי' של"ו ס"יא).

השקיית עציץ : אסור להשקות עציץ עם אדמה, וכן אסור להניחו על גבי קרקע, כיון שפעמים רבות הוא יונק מהקרקע, והנחתו במקום מסויים מוסיפה ליניקה שלו ויש בזה משום מלאכת זורע (שו"ע סי' של"ו ס"ח).

פרחים : השמת פרחי נוי בתוך אגרטל עם מים, ועי"ז יפרחו הפרחים בשבת לדעת בני אשכנז אסור, ולדעת בני ספרד מותר (שו"ע ורמ"א סי' של"ו ס"יא. חזו"ע שבת ח"ד עמ' כז).

דוגמאות להיתר

הטלת מי רגליים : מותר להטיל מי רגליים בגינה כיון שאינו מועיל לצמיחה (שו"ע סי' של"ו ס"ג, ומשניב סק"ח).

מותר ליטול את ידיו במקום שסביר להניח שלא יצמח שם כלום, כגון במקום שאנשים הולכים, או על גבי ריצוף, וכן במקום שאין בו זרעים ואינו עומד לזריעה.